

EL CONVENT DE LES SERVES DE JESÚS, UNA ACTUACIÓ DE JOAQUÍN DE RUCOBA A L'EIXAMPLE DE TORTOSA

Jordi MARCH BARBERÀ

EL CONVENT DE LES SERVES DE JESÚS, UNA ACTUACIÓ DE JOAQUÍN DE RUCOBA A L'EIXAMPLE DE TORTOSA¹

Jordi MARCH BARBERÀ

Generalitat de Catalunya

Un dels edificis singulars de l'eixample de la ciutat de Tortosa és el convent de les Serves de Jesús, situat al xamfrà entre els carrers de Cervantes i Sant Joan Baptista de la Salle, amb pati posterior alineat al carrer Cristòfol Despuig. Malgrat la seva singularitat, l'edifici passa fàcilment desapercebut en l'imaginari de la ciutat. Ara el coneixement de la seva autoria, a través de la identificació de la signatura del projecte original, ens permet documentar l'activitat puntual a la ciutat, fins ara desconeguda, de l'arquitecte Joaquín de Rucoba, a la vegada que representa una nova aportació al coneixement d'un capítol poc estudiat del patrimoni tortosí, l'arquitectura religiosa construïda a cavall entre el segle XIX i el XX.

El convent del carrer Cervantes forma part d'un conjunt de cases de religiosos que a les últimes dècades del segle XIX i principis del XX es van construir a Tortosa fruit de la fundació de nous ordes o de l'arribada de noves comunitats, com per exemple les cases de les Teresianes i de les Germanes de la Consolació a Jesús, dels Operaris Diocesans al barri del Rastre, de les Oblates a Sant Llätzer, o dels Germans de La Salle a l'Eixample, que així s'afegien al conjunt històric de convents tortosins. Però el cas del convent de les Serves és el més estrictament urbà dels conservats, situat just a la zona de concentració del creixement modern de la ciutat.

La Comunitat de les Serves de Jesús

L'Institut de les Serves de Jesús de la Caritat, dedicat principalment a l'assistència a malalts a les cases particulars i hospitals, havia estat fundat per Mª Josefa del Corazón de Jesús Sancho de Guerra (1842-1912) a Bilbao l'any 1871.

La presència de la comunitat de les Serves a Tortosa s'inicià el 5 de juny de 1896, el dia en què les sis monges que havien de fundar la casa foren rebudes

1. Agradeixo a la comunitat tortosina de les Serves de Jesús les facilitats donades per consultar la *Crónica* conservada al convent. La *Crónica* conservada actualment sembla ser una redacció posterior a la guerra de 1936-1939, que recull les dades principals de la història de la casa.

a l'estació del tren pel bisbe Pere Rocamora, el Capítol de la Catedral, l'Ajuntament i un nombre important de ciutadans.

En aquells primers moments s'instal·laren al número 9 del carrer de Sant Antoni. Com que la comunitat anà augmentant, la casa resultà petita, i després d'intentar instal·lar-se en diverses cases que els cedien,² es decidiren per construir una casa de nova planta, i escolliren per a fer-ho un solar del carrer de l'Estació³ davant la casa Pons, en el qual hi havia una sínia i uns rentadors. Finalment Francesc Margenat Tarragó, que va ser un dels principals benefactors de la comunitat, sufragà la compra del solar,⁴ propietat de Josep Pons Enrich,⁵ escripturada davant el notari Fèlix Olesa,⁶ per un preu de 15.273 pessetes amb 72 cèntims.

L'edifici i el seu autor

A l'Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre es conserva l'expedient de llicència d'obres corresponent a l'edifici estudiat, és el número 33 de 1904; format per la instància presentada per la comunitat de religioses a l'ajuntament acompanyada dels plànols corresponents.

El dia 1 d'octubre de 1904, Sor Anunciación Eguiluz, superiora de la comunitat de les Serves a Tortosa, presentà la instància a l'ajuntament sol·licitant l'autorització per construir el convent al solar situat a la cantonada dels carrers Estació i Genovesos (actuals Cervantes i Sant Joan Baptista de la Salle) de l'eixample tortosí. La instància anava acompanyada dels tres plànols de l'edifici (alçats de la façana principal i de la lateral i planta general a escala 1:50) per duplicat, datats i signats per Rucoba a Santander el mes de setembre de 1904. Després de l'informe favorable de l'arquitecte municipal, Pau Monguió, el 3 d'octubre s'aprovà la llicència d'obres.

Cal pensar que quan la comunitat de monges de Tortosa pogué disposar del terreny, fou la mateixa superiora de l'ordre i fundadora, Mª Josefa Sancho de

2. El 1899 hi hagué la intenció de traslladar la comunitat a la casa contigua a la de la comtessa de la Torre de l'Espanyol, Palau Montagut. *La Verdad*, 10 de novembre de 1899, any XIX, número 253.

3. Actual carrer Cervantes.

4. Crònica, pag. 4.

5. Francesc Margenat era l'arrendador de la fàbrica de despel·lofar arròs propietat de Josep Pons Enrich, situada a l'actual Ronda Reus, entre els carrers Cervantes i Màrtirs de 1640.

6. AHCTE. Fons Notarial. Félix Olesa y Mañá, 1904 Tom. 4 pag. 2263-2272.

Guerra, qui encarregà el projecte a un arquitecte de confiança, Joaquín de Rucoba, que l'any 1894 ja havia construït la Casa Mare de la congregació a Bilbao, al carrer de La Naja.⁷

Joaquín Rucoba Octavio de Toledo, nascut a Laredo (Cantàbria) el 1844, ingressà a l'Escola Superior d'Arquitectura de Madrid el 1863, on obtingué el títol sis anys més tard. Entre 1870 i 1883 fou arquitecte municipal de Màlaga. El 1883 es traslladà a Bilbao, on durant un temps també ocupà el càrrec d'arquitecte municipal, que hagué de deixar per poder dedicar-se a una de les seves obres més destacades, el Teatro Arriaga de la mateixa ciutat. Entre 1893 i 1896 s'instal·là a Madrid i finalment el 1900, després d'un breu segon període a Màlaga, fou nomenat arquitecte diocesà honorari del bisbat de Santander on s'establí fins a la seva mort, el 1919.

Rucoba és autor d'una interessant i extensa obra, de la qual destaquen, entre altres, el mercat de *Atarazanas* (1873) i la plaça de bous *La Malagueta* (1876), ambdós a Màlaga, mostres primerenques d'estructures metàl·liques que en el primer cas té la particularitat d'incorporar les restes de la porta monumental de les antigues drassanes àrabs de la ciutat; l'Ajuntament de Bilbao (1883)⁸ i el Teatro Arriaga de la mateixa ciutat (1885),⁹ exemples de l'academicisme Beaux-Arts; i el frontó Beti-Jai de Madrid (1891), frontó neomudèjar amb esquelet metàl·lic.¹⁰

El 24 d'octubre de 1904 començaren els treballs de fonamentació al solar del carrer Cervantes,¹¹ el contractista que s'encarregà de la construcció de l'edifici fou Josep M Vázquez.¹² Un any i mig després, el 17 de maig de 1906, dia de l'Ascensió, la construcció del convent ja estava acabada, i el bisbe Pere Rocamora el beneí i n'instaurà la clausura.¹³ En aquell moment s'hi traslladà la comunitat de religioses, però es continuà treballant en la construcció de la capella. Dos anys més tard, el 9 de juny de 1908 se celebrà la cerimònia de benedicció de les dues campanes del temple. Una fou apadrinada per Francisca Brunet, vídua de Llaçat, i el seu nebot Salvador Brunet, i rebé els

7. Actualment desapareguda, al seu lloc s'aixeca des de 1977 la moderna casa mare.

8. Any del projecte.

9. Any del projecte.

10. Actualment immers en una polèmica per la necessitat de rescatar-lo del seu estat ruïnós.

11. *Diario de Tortosa*. 24 d'octubre de 1904. Any XXII, Número 6.911.

Diario de Tortosa. 22 d'octubre de 1904. Any XXII, Número 6.910.

12. Nebreda (1951), pàg. 576

13. Nebreda (1951), pàg. 576.

noms de Maria Immaculada i Francisca Romana; i l'altra fou apadrinada per Maria Canalda i el seu cunyat Antonio Pallarés, i va rebre els noms de Francesc de P., Maria i Antònia. La festa es tancà amb un *lunch* servit pel fondista Mateu Siboni.¹⁴

Finalment el 24 de juny de 1908 el bisbe Rocamora beneí la nova capella,¹⁵ dedicada a l'advocació del Sagrat Cor de Jesús, patró de l'Institut religiós. Presidia l'altar una escultura del patró de la capella, donada per Francesc Margenat, obra de l'escultor barceloní Miquel Castellanas.¹⁶

La tipologia de l'edifici és la de residència de comunitat religiosa amb capella pública annexa i un pati posterior. Amb planta baixa i dos pisos, el convent s'arreglera als carrers Cervantes i Sant Joan Baptista de la Salle, amb la façana principal al primer, deixant lliure el sector posterior, corresponent al carrer Cristòfol Despuig, per situar-hi el pati o jardí.

L'interior del convent ha sofert diverses reformes com per exemple l'abaixament dels sostres, renovació de paviments,¹⁷ etc., que han amagat l'aparença original, de la qual potser tan sols queden visibles l'escala principal, amb les parelles de columnes de fosa que a cada una de les plantes permeten alleugerir el mur entre el replà de l'escala i el corredor, o el vestíbul en el cas de la planta baixa, afavorint la penetració de la llum natural que prové de la claraboia superior. A l'interior de l'església també s'hi han practicat reformes, sobretot després de la Guerra Civil, en què es cremaren el mobiliari litúrgic i les imatges existents. Hem localitzat una fotografia que documenta part de la decoració original de l'interior del temple, es tracta d'una imatge presa amb motiu de l'aturada realitzada durant la translació de les restes de Mossèn Sol des del Cementiri de Sant Llàtzer fins al mausoleu del Temple de la Reparació, el mes d'abril de 1926. A la imatge es pot veure una de les reixes de forja encara existents avui al presbiteri, i la decoració pictòrica que, escampant-se per murs i voltes, seguia el cànon de l'arquitectura religiosa eclèctica del moment, imitant un aparell de carreus regulars de pedra, amb alguns elements daurats a les motlures de les columnes. També s'observa com s'ha pro-

14. *Diario de Tortosa*. 9 de juny de 1908. Any XXVI número 7.963.

15. *Correo Ibérico*. 25 de juny de 1908. Any VI, número 1.322.

16. Nebreda (1951), pàg. 577. Miquel Castellanas Escolà (1849-1924) es dedicà a la imatgeria religiosa i especialment a la seva producció industrial. Igual que altres escultors de renom, col·laborà amb els tallers olotins aportant-hi models originals.

17. A la zona de la sagristia es conserva el paviment original, un mosaic hidràulic imitació d'un parquet de fusta, que era el mateix que s'utilitzà per pavimentar la capella.

Correo Interior Josefino. Any XXX, Tortosa juny 1926.
Número 352. Pàg. 169

duït un empobriment en la decoració dels dos arcs del presbiteri, que donen pas a la zona de la sagristia, que perd la seva aparença original. Element a banda és el mobiliari litúrgic, la imatge ens mostra la reixa de tancament del presbiteri, i l'altar major amb el corresponent retaule, presidit per la imatge del Sagrat Cor.

L'església té una sola nau, coberta amb cinc trams de volta de creueria rebaixada, amb capçalera poligonal, i cor alt situat sobre l'últim tram de la nau. Els elements decoratius escultòrics, en forma de capitells i claus de volta, són senzills i de producció seriada, d'acord amb l'austeritat general de l'edifici. El perfil rebaixat de les voltes de la coberta permet encabir-hi una planta al damunt, però des del carrer es dona la il·lusió que la capella ocupa tota l'alçada de l'edifici, imatge reforçada pel fet de marcar un eix vertical des de la porta fins al campanar, amb una distribució diferenciada de les finestres respecte a les de la resta de l'edifici.

La façana de l'edifici no ha patit alteracions, excepte en el sector que correspon a la capella on, si es compara l'estat actual amb una fotografia antiga, s'observa com hi ha hagut un procés d'empobriment del disseny i la volumetria del coronament, concretament del senzill campanar i els dos pinacles que l'emmarquen.

Just en l'any en què es compleix el centenari de la benedicció de la capella del convent de les Serves, podem afegir l'inèdit edifici del carrer Cervantes al conjunt d'obres fins ara conegudes de l'arquitecte Joaquín de Rucoba.

Bibliografia

Crónica de nuestra fundación. Año 1896. (Text manuscrit inèdit conservat al convent de les Serves de Tortosa)

NEBREDÀ, Eulogio. 1951: *Una heroína de caridad. La Madre María del Corazón de Jesús Sancho de Guerra fundadora de las Siervas de Jesús.* Roel, La Coruña.

ORDIERES DÍEZ. 1986: *Joaquín Rucoba. Arquitecto (1844-1919).* Tantin, Santander.

RODRÍGUEZ MARÍN, Francisco José. 1990: *La etapa malagueña del arquitecto Joaquín de Rucoba (1844-1919)* a: *Boletín de Arte*, núm. 11. Universidad de Málaga.

Data de recepció de l'article: desembre de 2007

Data d'acceptació i versió final de l'article: desembre de 2007